

УДК 376.3

DOI 10.32342/2522-4115-2018-16-21

А.О. КРИВОРОТЬКО,

викладач кафедри педагогіки та спеціальної освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, аспірант Інституту спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України

ГЕНДЕРНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ З ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті досліджено гендерне виховання підлітків із порушенням інтелектуального розвитку, а саме: рівень здатності до статевої та вікової ідентифікації, рівень знань з міжстатевої поведінки, статевого здоров'я, рівень вираженості маскуліності чи фемінності та рівень шкільної адаптації в колективі однолітків. Визначено доцільність організації спеціальної навчально-виховної роботи з підлітками із порушенням інтелектуального розвитку як з боку навчального закладу, так і з боку батьків. Перспективою подальших досліджень є впровадження у навчально-виховний процес програми з гендерного виховання підлітків із порушенням інтелектуального розвитку.

Ключові слова: гендерне виховання, підлітки, порушення інтелектуального розвитку, емпіричне дослідження.

Постановка проблеми. Умови сучасного соціокультурного розвитку надзвичайно гостро актуалізують питання гендерного виховання підлітків із порушенням інтелектуального розвитку як складник мети виховання, всебічного і гармонійного розвитку особистості. Адже саме на підлітковий вік припадає основний період формування гендерної культури, громадянських цінностей, самоусвідомлення себе чоловіком або жінкою. На це формування впливають сім'ї учнів із порушенням інтелектуального розвитку, навчальні заклади, суспільні організації, засоби масової інформації. І зазвичай ці впливи без належної уваги і контролю можуть призвести до пригнічених результатів з боку гендерного виховання підлітків із порушенням інтелектуального розвитку. Учні із порушенням інтелектуального розвитку вийдуть зі школи без належної підготовки і з багажем помилкових принципів гендерної поведінки. Тому вважаємо, що проблема гендерного виховання підлітків із порушенням інтелектуального розвитку є актуальною на наш час.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми гендерного виховання підлітків із порушенням інтелектуального розвитку розкрито у працях П. Блонського, Т. Гурлевої, Д. Ісаєва, В. Кагана, С. Лукомської, М. Матвєєвої, С. Миронова, С. Носова та ін.; проблемами вивчення особливостей гендерного виховання при різних ступенях зниження інтелекту займалися І. Бабюк, Н. Белопольська, В. Левицький, М. Пішчик, Л. Шипіцина; особливостями сприймання себе й конструювання власного образу у підлітків з інтелектуальними порушеннями – Ч. Кожалієва, Т. Кузьміна; різними аспектами статевого виховання в сім'ї - Т. Говорун, О. Кікінежді, Д. Колесов, А. Коллонтай, О. Шарган; питаннями формування культури сексуальної поведінки займалися Д. Азбукін, Г. Ващенко, Л. Гридковець, В. Кравець, О. Сечейко; питаннями самосвідомості цієї категорії дітей – І. Бех, М. Матвєєва, В. Синьов, О. Хохліна; впливом статевої поведінки на соціальну адаптацію підлітків – Б. Алексєєв, М. Дворяничков, С. Єніколопов, Е. Іглі, Я. Коло-

мінський, А. Кочарян; гендерним підходом до виховання підлітків – В. Агеєва, Ю. Альошина, Т. Виноградова, І. Кльоцина, І. Кон, Н. Лещук, О. Петрунько; питаннями міжстатевих стосунків у колективі підлітків- І. Мезеря та ін.

Формулювання мети. Мета статті полягає у дослідженні впливу соціуму на рівень гендерного виховання підлітків із порушенням інтелектуального розвитку.

Виклад основного матеріалу. Підлітковий вік є одним із найважливіших у становленні особистості, зокрема формуванню гендерного виховання. Це зумовлюється активним статевим дозріванням, коли відбувається формування вторинних статевих ознак, а статевий потяг набуває дорослих рис [1]. У цей період підліток усвідомлює значення своєї статевої належності, у нього формуються гендерна ідентифікація та стереотипи гендерних ролей, що реалізується у стосунках із представниками своєї та протилежної статі.

Гендерна ідентифікація підлітків із порушенням інтелектуального розвитку зумовлена не лише особливостями перехідного віку (який вже сам по собі є кризовим), але й факторами соціального середовища, зокрема стосунками між батьками підлітків (наприклад, «відсутність» батька може затримувати у підлітка встановлення почуття впевненості), пропагандою в засобах масової інформації зразків поведінки «справжніх чоловіків і жінок», відсутністю науково обґрунтованої та впроваджуваної програми гендерного виховання. Внаслідок цього у підлітків формується неадекватне уявлення про гендерні ролі, характерні для своєї та протилежної статі, виникають дисгармонії в розвитку якостей. Особливо актуальна ця проблема для підлітків із порушенням інтелектуального розвитку, які через свою стигматизованість практично не включені в систему життєдіяльності суспільства і тому мають порушені механізми засвоєння моделей поведінки.

Емпіричне дослідження рівня гендерного виховання підлітків із порушенням інтелектуального розвитку проводилось на базі КЗО «Навчально-реабілітаційний центр «Шанс» Дніпропетровської обласної ради серед учнів 8-х та 9-х класів. Вибірка становить 56 підлітків віком 14–16 років. За ступенем вираженості інтелектуального дефекту – дебільність (легка форма розумової відсталості - F 70).

Для дослідження рівня гендерного виховання підлітків із порушенням інтелектуального розвитку було використано 5 діагностичних методик. Під час діагностики учням надавалася допомога у двох випадках:

- при нерозумінні змісту інструкції показували зразок виконання;
- повторювали завдання, якщо учні його забували.

З метою визначення рівня здатності до статевої та вікової ідентифікації ми провели діагностування учнів за методикою «Дитяча самосвідомість та статеві ідентифікації» Н. Белопольської [5]. Отримані результати наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати діагностики за показниками методики «Дитяча самосвідомість та статеві ідентифікації» Н. Белопольської

Рівень здатності до статевої та вікової ідентифікації	Кількість	%
Високий	5	8,9
Середній	5	8,9
Задовільний	32	57,2
Низький	14	25

Аналіз отриманих результатів свідчить, що високий та середній рівні здатності до статевої та вікової ідентифікації виявлено у 8,9% (5 учнів); задовільний рівень – у 57,2% (32 учнів), низький рівень – у 25% (14 учнів). Тобто ми бачимо, що підлітки за оцінкою виконання завдань в основному мають низький і задовільний рівні. Зобразимо графічно отримані результати рівня здатності до статевої та вікової ідентифікації у досліджуваних на рис. 1.

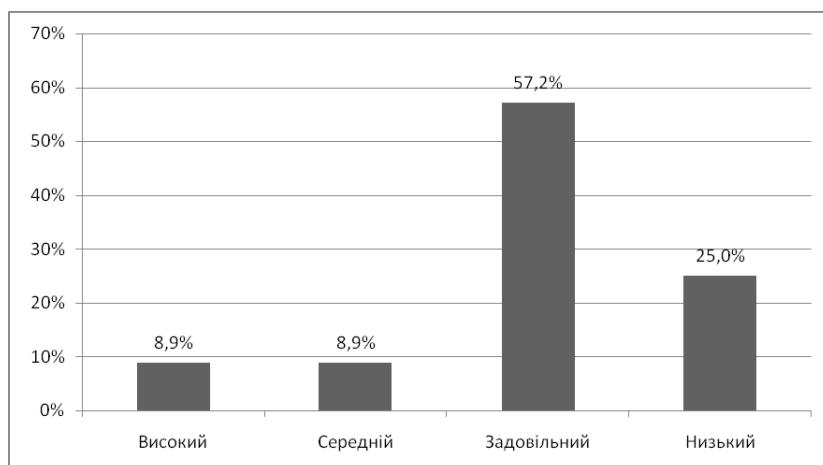

Рис. 1. Показники рівня здатності до статевої та вікової ідентифікації досліджуваних

Також під час проведення діагностування ми спостерігали, що учні з високим рівнем справляються самостійно, без допомоги; учням із середнім рівнем необхідна тільки невелика підказка для виправлення помилки в завданні на розташування карток за віком; учні із задовільним рівнем не впорались із завданням на самоідентифікацію, деякі вибирали молодших за свій вік, а деякі – старших, а не картку зі школярем, з розташуванням карток за віком робили незначні помилки у зміні місць старших з молодшими (наприклад, студента розташовували перед школярем); учні з низьким рівнем не змогли впоратися із завданням на розташування за віком навіть за допомогою багаторазових прямих підказок.

Провівши діагностування за опитувальником «Дослідження рівня знань із міжстатевої поведінки» В. Левицького [3] нами визначено рівень знань підлітків із міжстатевої поведінки. Отримані результати наведено в табл. 2 та графічно подано на рис. 2.

Таблиця 2

Результати діагностики за показниками опитувальника «Дослідження рівня знань із міжстатевої поведінки» В. Левицького

Рівень знань із міжстатевої поведінки	Кількість	%
Високий	16	28,6
Середній	20	35,7
Задовільний	14	25
Низький	6	10,7

Аналіз отриманих результатів свідчить, що високий рівень знань із міжстатевої поведінки виявлено у 28,6% (16 учнів); середній рівень – у 35,7% (20 учнів); задовільний рівень – у 25% (14 учнів), низький рівень – у 10,7% (6 учнів). Ми бачимо, що підлітки із порушенням інтелектуального розвитку за оцінкою виконання завдань в основному мають задовільний і середній рівні. Зобразимо графічно отримані результати рівня знань із міжстатевої поведінки у групах досліджуваних на рис. 2.

Під час виконання завдань у підлітків з порушенням інтелектуального розвитку виникли певні труднощі, пов'язані із завданнями, що стосувались правильності чи неправильності міжстатевої поведінки.

Під час діагностики за опитувальником «Дослідження рівня знань із сексуального здоров'я» Ю. Романцевої [6] нами визначено рівень знань підлітків з порушенням інтелектуального розвитку із статевого здоров'я. Отримані результати наведено в табл. 3 та графічно подано на рис. 3.

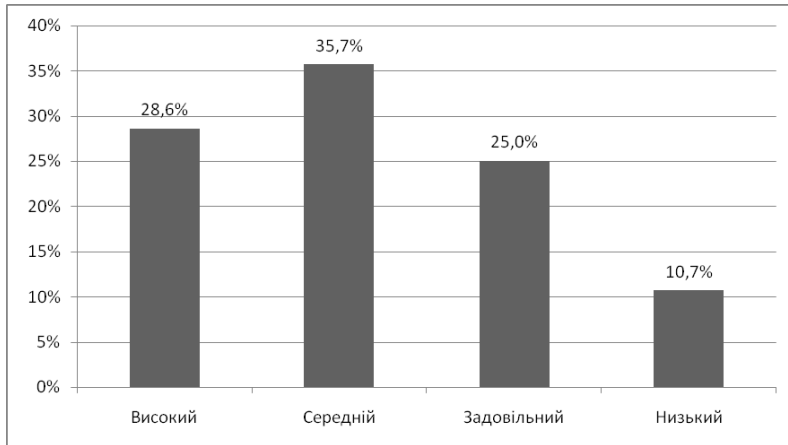

Рис. 2. Показники рівня знань із міжстатевої поведінки досліджуваних.

Таблиця 3

Результати діагностики за показниками опитувальника «Дослідження рівня знань із сексуального здоров'я» Ю. Романцевої

Рівень знань із статевого здоров'я	Кількість	%
Високий	0	0
Середній	19	33,9
Задовільний	11	19,6
Низький	26	46,5

Аналіз отриманих результатів свідчить, що високий рівень знань із статевого здоров'я не виявлено; середній рівень – 33,9% (19 учнів), задовільний рівень – у 19,6% (11 учнів), низький рівень – у 46,5% (26 учнів). Тобто ми бачимо, що підлітки з порушенням інтелектуального розвитку за оцінкою виконання завдань в основному мають низький і середній рівні. Зобразимо графічно отримані результати рівня знань із статевого здоров'я досліджуваних на рис. 3.

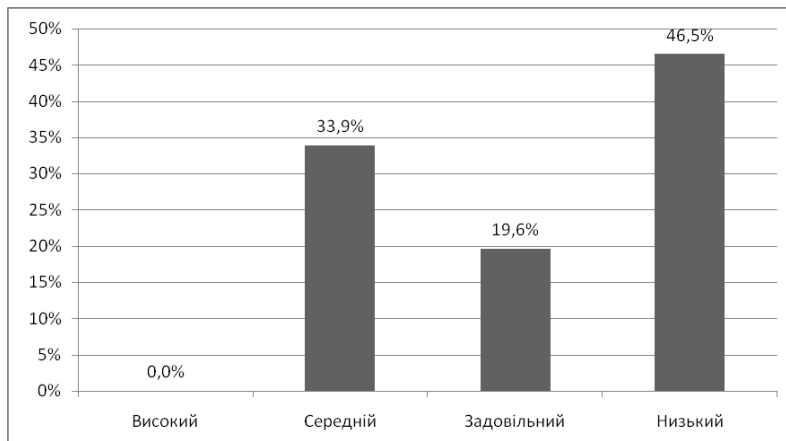

Рис. 3. Показники рівня знань зі статевого здоров'я досліджуваних

Хотілось би зазначити, що складними для підлітків з порушенням інтелектуального розвитку стали завдання, де необхідно було обрати види хвороб, що передаються статевим шляхом, шляхи передачі ВІЛ/СНІДу, види контрацепції (хоча учні знали, що це таке і що самий шикоровикористовуваний контрацептив - презерватив) та наслідки ранніх статевих відносин.

За проективною методикою «Дерево» Д. Лампена [4] нами визначено рівень шкільної адаптації досліджуваних в колективі однолітків. Отримані результати наведено в табл. 4 та графічно подано на рис. 4.

Таблиця 4

Результати діагностики за показниками проективної методики «Дерево» Д. Лампена

Рівень шкільної адаптації	Кількість	%
Установка на лідерство	22	39,3
Дружня підтримка	7	12,5
Адекватна адаптація	14	25
Відстороненість, замкнутість	13	23,2

Свій настрій, своє становище підлітки із порушеннями інтелектуального розвитку виділяють так: установку на лідерство мають 39,3% (22 учні); дружню підтримку – 12,5% (7 учнів); адекватну адаптацію – 25% (14 учнів); відстороненість, замкнутість – 23,2% (13 учнів). Як бачимо, у більшості підлітків спостерігається лідерство та адекватна адаптація. Зобразимо графічно отримані результати рівня шкільної адаптації у досліджуваних на рис. 4.

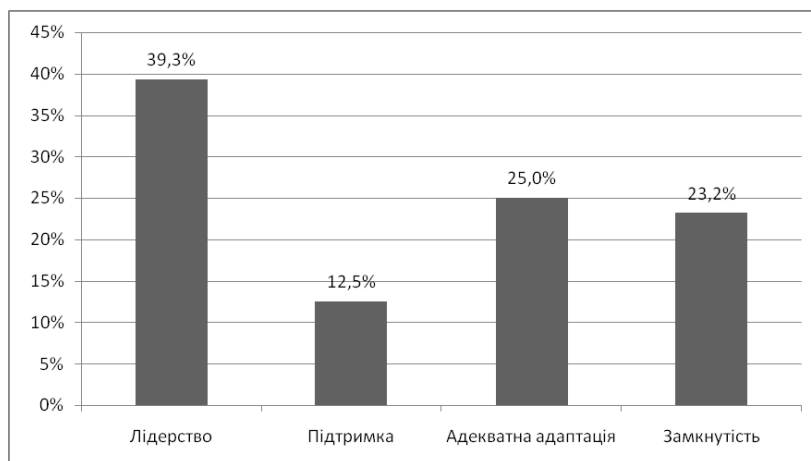

Рис. 4. Показники рівня шкільної адаптації у групах досліджуваних

Як бачимо, учні, у яких спостерігається установка на лідерство чи дружню підтримку, з легкістю впорались з вибором відповіді, а в учнів, у яких спостерігалась адекватна адаптація чи відстороненість та замкнутість виникали певні труднощі, вони вагалися з вибором, а інколи обирали не одну відповідь. Але після допомоги дорослого залишали свій вибір на одній відповіді.

За шкалою «Маскулінність-фемінність» із Фрайбурзького особистісного опитувальника [2] нами визначено рівень вираженості маскулінності чи фемінності. Отримані результати наведено в табл. 5 та графічно подано на рис. 5.

Таблиця 5

Результати діагностики за шкалою «Маскулінність-фемінність»

Рівень вираженості маскулінності чи фемінності	Кількість	%
Вираженість маскулінності	26	50
Вираженість фемінності	26	50

Аналіз отриманих результатів експериментальної групи свідчить, що маскуліні та фемінні риси вираженості поведінки виявлено однаковою мірою (50% на 50%). Зобразимо графічно отримані результати рівня вираженості маскулінності чи фемінності у групах досліджуваних на рис. 5.

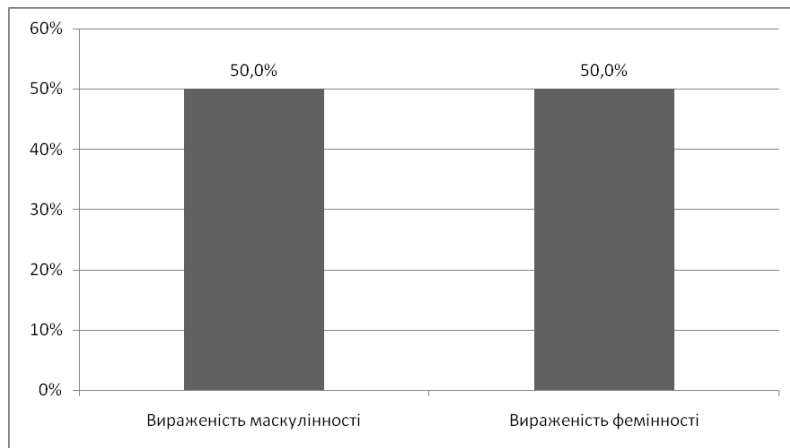

Рис. 5. Показники рівня вираженості маскулінності чи фемінності у досліджуваних

Під час виконання цієї методики деяким учням була необхідна допомога в роз'ясненні певних питань (наприклад, щодо висловлення, «у мене часто змінюється настрій» ми пояснювали, що дитина може відчувати то радість, то смуток, то гнів і все це в короткий період часу). Виявлено, що у учнів із порушенням інтелектуального розвитку ще не сформовані уявлення щодо своєї маскулінності чи фемінності.

Тому особливу увагу необхідно приділяти проблемам формування адекватних уявлень про роль чоловіка і жінки в соціумі, навчання культурі спілкування і міжособистісної взаємодії, навичкам поведінки відповідно до своєї статі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, ми виявили і оцінили рівень гендерного виховання підлітків із порушенням інтелектуального розвитку, провели кількісний аналіз отриманих результатів емпіричного дослідження, які свідчать про низький рівень гендерного виховання, і що доцільно організувати спеціальну навчально-виховну роботу як з боку навчального закладу, так і з боку батьків. Перспективою подальших досліджень є впровадження у навчально-виховний процес програми з гендерного виховання підлітків із порушенням інтелектуального розвитку.

Список використаних джерел

1. Гладуш В.А. Сексуальне здоров'я дітей з порушенням психофізичного розвитку як психолого-педагогічний феномен / В.А. Гладуш, А.О. Криворотько // Електронний збірник наукових праць «Наукові здобутки студентів Інституту людини». – 2016 – №2. [Електронне видання]. – Режим доступу: <http://studscientist.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/viewFile/82/93>

2. Городнова Н. Гендерний розвиток особистості: метод. посібник / Н. Городнова; 2-ге вид., без змін. – К. : Шкільний світ, 2011. – 128 с.

3. Левицький В. Е. Особливості підготовки учнів старших класів з порушеним інтелектом до сімейного життя / В.Е. Левицький // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (серія: соціально-педагогічна) / ред. О.В. Гаврилов, В.І. Співак. – 2006. – Вип. XVII – Ч. 2. – Кам'янець-Подільський: Медобори. – 348 с.
4. Популярная медицинская энциклопедия / под. ред. В.И. Покровского. – М.: Советская энциклопедия, 1991. – 688 с.
5. Психодіагностика розвитку дошкільників: старший дошкільний вік. / В.О. Крамченкова. – Харків: Ранок, 2013. – 192 с.
6. Романцева Ю.Л. Психологические тесты / Ю.Л. Романцева. – М.: Мир, 1999. – 123 с.

References

1. Hladush, V.A. & Kryvorotko, A.O. (2016). *Seksualne zdrorovia ditei z porushenniam psyhofizychnoho rozvytku yak psyhologo-pedahohichnyi fenomen* [Sexual health children with impaired mental and physical development as a psychological-pedagogical phenomena]. *Naukovi zdobutky studentiv Instytutu liudyny* [Scientific achievements of the students of the Institute of Human Rights]. Kyiv, no. 2. Access mode: <http://studscientist.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/viewFile/82/93> (In Ukrainian).
 2. Horodnova, N. (2011). *Hendernyi rozvytok osobystosti* [Gender development of personality]. Kyiv, Shkilnyi svit Publ., 128 p. (In Ukrainian).
 3. Levytskyi, V.E. In O.V. Havrylov & V.I. Spivak (Eds.). (2006). *Osoblyvosti pidhotovky uch-niv starshykh klasiv z porushenym intelektom do simeinoho zhyttia* [Features of preparation of high school students with broken intellect to family life]. Kamianets-Podilskiy, Medobory Publ., issue XVII, part 2, 348 p. (In Ukrainian).
 4. In V. I. Pokrovskii (Eds.). (1991). *Populiarnaia meditsinskaia entsiklopediia* [Popular medical encyclopedia]. Moscow, Sovetskaia entsiklopediia Publ., 688 p. (In Russian).
 5. In V. O. Kramchenkova (Eds.). (2013). *Psykhodiahnostyka rozvytku doshkilnykiv : starshyi doshkilnyi vik* [Psychodiagnostics of preschool children development: the senior preschool age]. Kharkiv, Ranok Publ., 192 p. (In Ukrainian).
- Romantseva, Yu. L. (1999). *Psikhologicheskie testy* [Psychological tests]. Moscow, Mir Publ., 123 p. (In Russian).

В статье исследовано гендерное воспитание подростков с нарушением интеллектуального развития, а именно: уровень способности к половой и возрастной идентификации, уровень знаний о межполовом поведении, половом здоровье, уровень выраженности маскулинности или феминности и уровень школьной адаптации в коллективе сверстников. Определена целесообразность организации специальной учебно-воспитательной работы с подростками с нарушением интеллектуального развития как со стороны учебного заведения, так и со стороны родителей. Перспективой дальнейших исследований является внедрение в учебно-воспитательный процесс программы по гендерному воспитанию подростков с нарушением интеллектуального развития.

Ключевые слова: гендерное воспитание, подростки, нарушения интеллектуального развития, эмпирическое исследование.

The paper concentrates on gender education of adolescents with cognitive development disorder, namely: the ability level of gender and age identification, the intersexual behavior and sexual health awareness, the level of masculinity or femininity and the level of adaptation in school peer groups. The research revealed the expediency of special educational activities with this category of children both on the part of educational institutions and their parents. The prospect of further research is the introduction of a gender education program for adolescents with cognitive development disorder into the educational process.

Key words: gender education, teenagers, cognitive development disorder, empirical research.

Одержано 14.09.2018.